

TÜRK DÜNYASI EPİK DESTANLARINDA OLAĞANÜSTÜ “YEDİ SİLAH”*

Extraordinary “Seven Weapons” In the Epics of Turkic World

Prof. Dr. Abdulselem ARVAS**

ÖZ

Sözlü gelenek ürünleri kültürel, ekonomik, toplumsal vb. gibi pek çok işlevleri nedeniyle eski ve yeni bütün medeniyetlerin tarihinde önemli bir yer tutmuştur. İnsanoğlunun ihtiyaçları etrafında şekillenen bu gelenek, içerdiği işlevlerden ötürü, ait olduğu toplumun kültürel kodlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda, Türk dünyası sözlü geleneğinin mühim bir kısmını epik destanların teşkil ettiğini söylemek gerekir. Üstelik Türk dünyasında, bu geleneğin temsilcileri son yıllara kadar epik destanları canlı bir şekilde icra etmeye devam etmiştir. Bu yüzden, Türk epik destan geleneği sadece tarihi çok eski dönemlere dayanan bir gelenektir, aynı zamanda geniş bir coğrafyada yaşadığı için Türk kültür havzasını ortaya koyan bir gelenektir. Öyle ki bu geleneksel ürünler Türklerin genel anlamda dünya görüşünü, yaşayış biçimlerini ve tutumlarını canlı bir şekilde aktarabilecek mühim bir çalışma alanıdır. Nitekim bundan hareketle, Türk dünyası epik destanları -kaydedilmiş metinler temelinde- araştırmacılar tarafından tasnif, tema, yapı vb. açılardan birçok kez incelenmiştir. Başka deyişle, yapılan incelemelerde epik destanlar edebî, estetik, tematik, tarihî, kültürel, geleneksel vb. gibi muhtelif açılardan ele alınmıştır. Bununla birlikte söz konusu epik ürünleri icra geleneği açısından irdeleyen araştırmalar da mevcuttur. Kahramanlık temalı epik eserlerde önemli konulardan biri de kültürel ve sosyal hususlar yanı sıra güvenlik açısından bilgi sunan olağanüstü silahlardır. Bu bağlamda Türk dünyası epik destanlarında olağanüstü silah hususu önem arz etmektedir. Zira silah adlarının epitetleriyle birlikte bu geleneksel ürünlerde yoğun bir şekilde yer tutması Türk kültüründe silah üretiminin teknolojik açıdan varlığını işaret etmektedir. Bu da, Türklerin geçmişte teknik açıdan gelişmiş bir silah teknolojisine sahip olduğunu, bu teknolojinin ise sözlü gelenekte destanlar vasıtasıyla toplumsal bellekte saklandığını ve kuşaktan kuşağa aktarıldığını göstermektedir. Bu noktada, epik destanların örtük işlevlerinden birisi olarak geçmişe ait bilgilerin yeni ve çağdaş yorumlara aracılık eden, tasavvur oluşturan bir yapıyı da içerdiği belirtilmelidir. Bu makalede, öncelikle Türk destanlarında silah konusunu ele alan araştırmalardan özetle bahsedilmiş, sonra silah ve Türk kültüründe silahın kısa tarihçesine göz atılmıştır. Daha sonra, Türk dünyası epik destanlarında sıkça geçen olağanüstü silahları tespit etmek için pek çok destan metni incelenmiştir. Bu manada araştırmada ok, yay, kılıç, kalkan, mızrak, gürz, balta gibi destanlarda en sık kullanılan “yedi silah” türü tespit edilmiştir. Günümüz silah teknolojisine göre çok vasıfsız olan bu silahların özellikleri, tasarımları, biçimleri ve zaman içerisinde geçirdiği değişimler çok mühimdir. Makalede, bu silahların olağanüstü özellikleri birçok destandan alınan örneklerle değerlendirilmiştir. Kısaca, bu makalenin amacı, Türk dünyası epik destanlarındaki mezkûr silahları olağanüstü özellikler açısından bilim dünyasına tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler

Epik destan, ok, yay, kılıç, kalkan.

ABSTRACT

Oral tradition products have an important place in the history of all old and new civilizations because of their many cultural, economic and social functions. This tradition, which is shaped around the needs of the humanity, incorporates the cultural codes of the society to which it belongs, due to the functions it contains. In this sense, it should be said that epics constitute an important part of the oral tradition of the Turkic world. Moreover, in the Turkic world, the representatives of this tradition have continued to perform epics vividly until recent years. Therefore, the Turkic epic tradition is not only a tradition dating back to ancient times, but also a tradition that reveals the Turkic cultural basin since it is lives in a wide geography. So that, these traditional products are an important field of study that can vividly convey the world view, life styles and attitudes of the Turks in general. As a matter of fact, based on this -on the basis of recorded texts- the epics of the Turkic world have been examined many times by researchers in terms of classification, theme, structure etc. In other words, epics had been handled from various perspectives such as literary, aesthetic, thematic, historical, cultural, and traditional in the previous examinations. However, there are also studies that examine these epic products in terms of performing tradition. In epic works with heroic themes, one of the important topics is also the extraordinary weapons that provide information in terms of security as well as cultural and social

* Geliş tarihi: 15 Mart 2021 - Kabul tarihi: 30 Kasım 2021

Arvas, Abdulselem. “Türk Dünyası Epik Destanlarında Olağanüstü “Yedi Silah” *Milli Folklor* 134 (Yaz 2022): 5-16

** Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Çankırı/Türkiye, aarvas@karatekin.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7553-183X.

issues. In this context, the issue of extraordinary weapons is important in the Turkic world epics. The fact that the names of guns have an intense place with its epithets in these traditional products indicates the technological existence of weapon production in Turkic culture. This shows that the Turks had a technically advanced weapon technology in the past, and they kept this technology in the social memory through epics in the oral tradition and passed it on from generation to generation. At this point, it should be noted that one of the implicit functions of epics includes a structure that creates imaginations, mediating new and contemporary interpretations of information about the past. In this article, firstly, the researches dealing with weapons in Turkish epics are briefly mentioned, and then the short history of weapons in Turkish culture has been reviewed. Later, many epic texts have been analyzed in order to determine the extraordinary weapons that are frequently mentioned in the Turkic world epics. In this sense, “seven types of weapons” such as arrow, bow, sword, shield, spear, mace, and ax that are most frequently used in epics were determined. The features, designs, forms and changes in time of these weapons, which are very unqualified, compared to today’s weapon technology, are very important. In the article, extraordinary features of these weapons are evaluated with examples taken from many epics. Briefly, the purpose of this article is to introduce these weapons in the Turkic world epics to the scientific world in terms of extraordinary features.

Keywords

Epic, arrow, bow, sword, shield.

Giriş

Kadim bir medeniyete sahip olan ve dünya tarihinde birçok devlet kuran Türkler, tarih boyunca çağa uygun şekilde silah geliştirmeyi başarmıştır. Bu silahlar ise bir nevi sözlü tarih olan Türk destanlarına yansımıştır. Ancak savaş meydanlarında kullanılan ok, yay, kılıç vb. gibi basit silahların destanlarda abartıldığı, bu mübalağanın epithetler vasıtasıyla yapıldığı ve böylece söz konusu silahların olağanüstü öğelerle süslediği dikkati çekmektedir. Bu manada, Türk dünyası epik destanlarına yansıyan olağanüstü silahlar bir taraftan epithetlerle tavsif edilirken, öte yandan dönemin silah teknolojisi hakkında fikir vermektedir. Esasında Türk destanları bugüne kadar edebî, sanatsal, kültürel vb. açılardan ele alınmış ve bunlar literatüre önemli araştırmalar olarak geçmiştir. Destan metinlerinde yer alan silahlar ise olağanüstülük açısından müstakil olarak ele alınmış değildir. Bundan mütevellit nesnelere dünyasına ait bir unsur olarak destanlardaki olağanüstü silahların epithetler bağlamında değerlendirilmesi mühim bir konudur. Hâlbuki bu konu üzerine şimdiye kadar nicelik ve nitelik açısından yeteri kadar çalışıldığı söylenemez.

Yine de bir destanı incelemek suretiyle silah konusunu farklı açılardan ele alan bazı araştırmalar mevcuttur. Örneğin müşterek yazılan bir araştırmada “Dede Korkut Kitabı”ndaki ok, yay, kılıç gibi birçok silah fiziksel bakımdan incelenmiştir (Ahmedov vd. 2014: 26-33). Gene, çift yazarlı başka bir makalede “Dede Korkut Kitabı”nda geçen ok ve yayın teknik özellikleri irdelenmiştir (Temizkan vd. 2015: 15-28). Bu çalışmaların tarihçiler tarafından ele alındığı ve ilgili destandaki silahların gerçekçi yönleriyle incelendiği görülmektedir. Folklor araştırmacıları da bu konuya eğilmiştir. Mesela “Manas Destanı”nın W. Radloff varyantı temelinde Kırgız kültürü üzerine inceleme yapan Naciye Yıldız bu destandaki orak, balta, hançer, bıçak, keser, testere, makas, ustura, ege, ok, yay, mızrak, kılıç, tüfek gibi silahları tespit etmiş ve bunların destandaki işlevlerini açıklamıştır (Yıldız 1995: 362-367). Metin Arıkan da sunduğu bir tebliğde birkaç Kazak destanı ile Kırgızların Manas destanında yer alan ok, yay, kılıç, kalkan ve mızrağa değinmiştir (Arıkan 2007: 147-151). Tebliğde bu silahların geçtiği dizelere örnek verilse de çalışmanın ana konusunu silah değil, beş sayısı oluşturmaktadır. Köroğlu destanının Türkmen varyantını inceleyen M. Emin Bars, makalesinin bir kısmında ok, yay, kılıca dair örnekler sıralamıştır (Bars 2008: 164-178). İrfan Morina ise Arnavut epik destanlarında yer alan Türkçe silah adlarını tespit etmiştir (Morina 2012: 13-32). Çiğdem Ak-yüz, Kırgızların “Bağış Destanı”nda yer alan bazı silahları sembolik açıdan incelemiştir

(Akyüz 2017: 27-44). Nurdin Useev ise “Manas Destanı”nda Türk kelimesinin, kahramanın atı ve silahını betimleyen bir sıfat olduğuna dikkat çekmiş ve burada bazı silah adlarını anmıştır (Useev 2017: 52-64). Bu çalışmalar arasında; bir kitap ile dört makalenin bir destanı, bir tebliğin ise birden fazla destanı incelediği ancak bu incelemelerde silahların olağanüstülük açısından değerlendirilmediği görülmektedir.

Bu araştırma, öncekilerden iki açıdan farklıdır. İlk olarak, mezkûr makalede, Türk dünyasının farklı boylarına ait kırka yakın epik destan¹ incelenmiştir. İkincisi bu metinlerde en çok rastlanan “yedi silah” tespit edilmiş ve destancının kullandığı epitetler vasıtasıyla bunların olağanüstü özellikleri hakkında bazı fikirler ileri sürülmüştür. Bu kapsamda, Türk dünyası epik destan metinlerinde geçen olağanüstü silahları ve bunların epitetler üzerinden aktarılan özelliklerini tespit etmek önem arz etmektedir ancak destanlardaki silahları incelemeyen evvel silahın tarihçesine kısaca göz atmak faydalı olacaktır.

1. Silahın Kısa Tarihi Hakkında

İnsanlar, ilk çağlardan beri yaşamını sürdürmek için tabiat koşulları ve hayvanlarla sürekli mücadele etmek ve bunun için de silah üretmek zorunda kalmıştır. Nitekim Nejat Eralp (1993: 3) insanın tabiat şartlarına uyum sağlama sürecinde zekâsı sayesinde tabiat olayları ve diğer canlıları izleyip taş, kemik, ağaç vb. gibi doğal araçları kullanarak silahlar yaptığını belirtmiştir. Nebi Bozkurt, silah hakkında yaptığı bir çalışmada, çoğulu esliha olan silah teriminin genel olarak bütün savaş aletlerini ifade ettiğini ancak ilk dönemlerde daha ziyade bu terimle kılıç, ok ve mızrağın kastedildiğini ifade etmiştir (Bozkurt 2009: 186).

Bu manada insanlığın ilk dönemlerinde doğaya karşı bir savaş başlamış ve bunun için de basit silahlar üretilmiştir. Daha sonra çeşitli nedenlerden ötürü bu silahlar insanın birbiriyle çarpışmasına yöneltilmiştir. Bu mücadeleler insanın sopa, taş, taşlı sopa vb. gibi ilk silahları üretmesine neden olmuş ve zamanla bunlar çeşitlenerek artmıştır. Toplumların bu çabası bir taraftan günlük yaşamı kolaylaştıran kaldıraç, tekerlek, saban, değirmen taşları gibi keşifleri ortaya çıkarmış, öte yandan da toplumun güvenliğini başka insan gruplarına karşı sağlayan ok, mızrak, balta, bıçak gibi silahların üretimine (Eralp 1993: 4) sebep olmuştur. Böylece toplumlar (Eralp 1993: 4) hem kendilerine rahat ve insanca yaşamak için bir ortam hazırlamış hem de bu ortamı korumak için önlem almaya çalışmıştır. Bu bağlamda Türkler de tarih boyunca silah üretip geliştirebilen bir millet olmuştur. Nitekim Cahiz, Türklerin demirin eritilmesinden dövülmesine, kılıç şekline sokulmasından su verilip bilenmesine, kabzasından kınına ve süslemesine kadar her şeyi kendilerinin yaptığını ve bunun için kimseden yardım ve akıl almadığını ve Türklerin, harp sanatında silah üretme becerisini geliştirdiğini söylemiştir (Cahiz 1988, Göksu 2004: 83'ten).

2. Türklerde Yedi Silah² Türünün Kronolojisi

Türk medeniyetinde silah teknolojisiyle ilgili ilk bilgiler Türklerin atası veya Proto-Türk olarak ifade edilen bazı kültür çevrelerinde ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, Orta Asya'da Mezolitik dönemde ırkı tespit edilemeyen bazı insanlar, taşları yontmak suretiyle basit silahlar yapmıştır. Yine hangi ırka mensup olduğu bilinmeyen Keltaminar kültürü insanları kemik iğneler, çakmak taşından ok uçları ve bakır bıçaklar üretmiştir. Afanasyevo kültürüne ait olarak da çakmak taşından yapılmış ok uçları, kemik iğneler, bakır bızler ve bıçaklar tespit edilmiştir. Andronova kültüründe ise kemikten ok uçları ve iğneler, kabzalı hançerler ile saplı baltalar bulunmuştur. Bunların çinden Andronova kültürünü meydana getiren insanların, Türklerin atası olduğuna dair görüşler vardır (Göksu 2004: 42-44).

Andronova kültürünün devamı ve Türklerin ataları olduğu söylenen Karasuk, Tağar ve Taştık kültürü insanları demir işlemenin yanı sıra bıçak, hançer, ok uçları vb. gibi silahlara sahiptir (Göksu 2004: 45). Bu kültür çevrelerinden veya Proto-Türklerden sonra tarih sahnesinde ortaya çıkan Saka, Hun, Göktürk, Türgiş, Kırgız vb. gibi eski Türklerde ise önceliklere nazaran çok daha gelişmiş silahlar olan kılıç, kalkan, ok, yay, gürz vb. gibi pek çok silah türünün varlığı bilinmektedir. Nitekim E. Göksu (2004: 60) at üzerinde yapılan savaşlarda Türk savaşçılarının uygun giysi ve silahlarla donatılmasına dikkat edildiğini ve bu silahların başında ok ve yay geldiğini, diğerlerinin ise kılıç, mızrak, gürz gibi silahlar olduğunu, bunların dışında korunma amaçlı zırh, kalkan gibi savaş aletlerinin kullanıldığını ifade etmiştir.

Asya'da ok ve yayla ilgili en eski buluntuların Kuzey Doğu'da ve Sibiry'a da ele geçtiği, bu iki silahın tarihteki ilk araçlar olmamakla beraber başka bölgelerde tespit edilen ok ve yaylardan yapı ve teknik farklılıklara sahip olduğu ifade edilmiştir (Yücel 1999: 10). Bu bağlamda ok ve yay sayesinde geniş topraklarda hâkimiyet kuran ilk bozkır kavminin Proto-Türk kavimlerden İskitler olduğu (Durmuş 2008: VII), bu ok ve yayları efsane hâle getiren kişinin ise Hunların meşhur hakani Mete olduğu (Ögel 1981: 436) belirtilmiştir. Ok ve yayın Göktürk, Uygur, Kırgız, Kuman, Uz ve Peçeneklerde de (Göksu 2004: 69) kullanıldığı malumdur.

Kılıç da Türkler tarafından çok yaygın olarak kullanılan bir silahtır. Nitekim Bahaddin Ögel, Hun çağından itibaren kendine has yapı özellikleri, üslup ve motife sahip olan bir Türk kılıç tipinin varlığından bahsetmiş ve orta asır Türk devletlerinin beka ve yayılışlarında rol oynayan bu Türk kılıcının kökenini Altaylara dayandırmıştır (Ögel 1948: 431). Hunların ince yapılı kılıçlarının kabzalarında çeşitli hayvan figürleri olduğu ve Kırgızların meç denilen iki yüzü keskin kılıçlara sahip olduğu (Göksu 2004: 78), Göktürklerin ise kurç denilen iyi cins çelikten yapılmış kılıçlarının (Ögel 1988: 154) meşhur olduğu bilinmektedir. Erkan Göksu (2004: 80) bunların dışında Kırgız, Uygur, Hazar, Sabar ve diğer Türk devletlerinde kılıç yapımı ve kullanımı hakkında birçok kayıt bulunduğunu ifade eder. Türklerin savunma amaçlı kullandığı başka bir silah ise kalkandır. Pazırık'ta Hun, Güney Rusya'da İskit (Ögel 1988: 66), Tuva'da ise Göktürk (Hudyakov 2002: 475) kalkanlarına rastlandığı hakkında bilgilerimiz mevcuttur.

Eski Türkçede süngü (mızrak) denilen silah da Türkler tarafından kullanılmıştır. Çeşitli kaynaklardan hareketle, E. Göksu (2004: 83-84) tarafından mızrağın Arapça, cıdanın Moğolca, gönderin Rumca, kargı ve süngünün ise Türkçe olduğu ifade edilmiştir. Bu bağlamda Hun mezarlarında süngülere rastlandığı (Sümer 1999, Göksu 2004: 84'ten), Göktürk dönemi kudirgi denilen abidelerde üç kanatlı mızrakların bulunduğu (Hudyakov 2002: 472), Müslüman Türk devletlerinde de mızrağın kullanıldığı (Göksu 2004: 88) bilinmektedir.

Baltanın da eski çağlardan beri Türkler tarafından kullanıldığı ve farklı tiplerinin olduğu malumdur. Bu manada Hun dönemine ait baltaların Ordos bölgesinde (Ögel 1988: 23), Göktürk dönemine ait baltaların Altay'da (Hudyakov 2002: 475) bulunduğu ve Yenisey Kırgızları ile Hazar ve Volga Bulgarlarında (Ögel 1988: 231, 232) da bu silaha rastlandığı dile getirilmiştir. Bu silahın sonraki dönemlerde diğer Türk devletleri tarafından da kullanıldığını tahmin etmek zor olmasa gerekir. Eski Türklerde varlığı şimdilik tespit edilmeyen tek silah ise gürz (topuz) olup, bunun Karahanlı, Selçuklu (Genç 2002, Göksu 2004: 91-92'den) ve Gaznelilerden (Eralp 1993: 22) itibaren kullanıldığı belirtilmektedir.

İlk dönem silah teknolojisine dair kısa tarihini verdiğimiz bilgilerden hareketle Türklerin, kadim dönemlerden bu yana her zaman çağa uygun silahlar geliştirdiği söy-

lenebilir. Bu tarihî realiteden mütevellit yedi silah Türk destanlarına da yansımıştır. Mesela Oğuz Kağan, gergedanı öldürmek için ok, yay, kılıç, kalkan ve kargısını (Ögel 1993: 116) yanına alarak ava gitmektedir.

3. Türk Destanlarındaki Olağanüstü Silahlar

İlk dönem silahların kısa tarihçesinden anlaşılacağı üzere, Türkler gündelik hayatın gereği olarak farklı silahlar üretmiştir. Bununla birlikte gündelik hayatın realitesine aykırı olarak ok, yay, kılıç vb. gibi basit silahlar destanlarda olağanüstü özelliklerle betimlenmiştir. Epitetler vasıtasıyla olağanüstü özelliklere bürünen basit yedi silah gerçekten sıyrılarak mitolojik birer araca dönüşmüştür. İncelediğimiz yedi silahın içerisinde olmasa da “Dede Korkut Kitabı”nda karşımıza çıkan taş ve sapan buna örnek gösterilebilir. Mesela “Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Boy” hikâyesinde Karaçuk Çoban, her fırlatışta düşmana on iki batman [90 kg] ağırlığında taşlar atar ve atılan taşın düştüğü yerde üç yıla kadar ot bitmez. Yine aynı boyda Karaçuk Çoban’ın kullandığı sapanın ayası, üç yaşındaki dana derisi kadardır. Sapanın kolları üç keçi derisinden, çatlağı bir keçi derisinden büyüktür (Ergin 1964: 22). Görüleceği üzere bu örnekte, mübalağa sanatıyla ifade edilen taşlar ile sapanlar olağanüstü unsurlar barındırmaktadır. Gene sağ tarafa sallandığında düşmanı devirip yıkan, sol tarafa sallandığında düşmanın hepsini yıkan bıçaklar (Akmataliyev vd. 2009: 86) da önünde kullanılan epitetler aracılığıyla olağanüstü bir silah olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk destanlarında olağanüstü tarzda böyle karşımıza en sık çıkan silah türlerini ise ok, yay, kılıç, kalkan, gürz, mızrak, balta şeklinde sıralamak mümkündür.

Gözleri Olan Güdümlü Oklar

Olağanüstü bir silah olarak ok şimdiye kadar Türk destanları temelinde incelenmiş değildir. Ancak Emel Esin (2001: 35) eski Türk kozmolojisinde okun, Merih yıldızının biçimsel simgelerinden biri olduğunu ve V-VI. asırlarda Türk boylarında ok atarak (dört yöne veya göğe) kötü ruhları kovma töreni (Esin 2001: 175) yapıldığını ifade etmiştir. Türk dünyası epik destanlarında ise en sık karşılaştığımız silah türü oktur. Okun destanlarda epitetlerle birlikte mübalağalı ve çok sık kullanılması onu olağanüstü bir silaha dönüştürmektedir. Bunun sebebi ise büyük ihtimalle onun en etkili saldırı aracı olmasıdır. Zira hiç zarar görmeden düşmanı uzaktan yok etmenin en hızlı yolu ok kullanmaktır. Tarihi verilerden hareketle Türklerin kullandığı en etkili ve yaygın silahın ok olduğu ve bundan ötürü de onun epitetler vasıtasıyla tarif edilerek, destanlara mitolojik bir araç şeklinde sıkça yansıdığı söylenebilir.

Bu anlamda birçok destanda okların epiteti olarak elmas uçlu ok veya altın oklardan bahsedilir. Örneğin Kazakların “Kulamergen-Joyamergen” adlı destanında Joyamergen’in bir altın oku vardır. Olağanüstü özelliklere sahip olan, hatta ölmez denilen cadıyı sadece bu altın ok öldürebiliyor (Arıkan 2007: 363). Tatarların “Edigey Destanı”nda Edigey, attığı on iki tutam okuyla Kara Tiyin’i kara taş mihlar (Sulti 1998: 92). Yine Başkurtların “Alpamişa” destanında kahraman elmas uçlu oklara sahiptir (Ergun vd. 2000: 256). Bunların yanı sıra Kazakların “Jubanış Destanı”nda gök okların içinde zırh bozan bir okun (Serginbayev 2007: 387) ve Kırgızların “Seytek Destanı”nda Sarıbay’ın açık ağızlı sırcebe okunun (Gölgeci 1995: 79) olması, Tatarların “Büz Yiğit Destanı”nda kahramanın taş attığı okların hamura batar gibi taş batması (Urmançı 2007b: 379) bu silahın keskinliğiyle ilgilidir.

Bununla birlikte destanlardaki söz konusu okların, gerçek olarak sadece keskinlik ve temrenle ilgili özellikler ortaya koymadığı, aynı zamanda destanlara mitolojik açılardan yansıdığı anlaşılıyor. Nitekim okların destanlarda ağır ve uzun menzilli olmaları sıkça karşılaştığımız bir hadise olup, bunun da silahın olağanüstü boyutunu teşkil ettiği

söylenbilir. Bu anlamda destanlarda uzun menzilli oklar sıklıkla geçer. Mesela, Kazakların “Kıdırbay Oğlu Kobılandı” destanında kahramana ait okların gözü vardır ve yedi tepenin ötesindeki hedefe isabet etmektedir (Serginbayev 2007: 785). Karaçay-Malkarların “Debet Destanı”nda kahramanın yaptığı oklar Elbruz dağından aşar (Tavkul 2004: 23). Kazakların “Nuradın Destanı”nda kahramanın bir kanatlı oku tek seferde beş Kızılbaş’ı öldürür (Serginbayev 2007: 217), “Narik Destanı”nda ise Şora’nın attığı ok Kalmuk hanı ile on adamını öldürüp arkalarındaki tepeyi yıkar (Serginbayev 2007: 653). “Köroğlu” destanının Türkmen varyantında kahramanın attığı ok yere düşmez (Bars 2008: 175).

Türk destanlarında tasavvur edilen ve böyle epitetlerle zenginleştirilen bu tip okların, Türk tarihinde nasıl tasarlandığına dair net bilgiler yoktur ancak destanlardaki bölgesi mitolojik tahayyülün, kelimenin tam anlamıyla, günümüzdeki güdümlü füzelerin proto-tipi olduğu söylenebilir. Bu tip okları başka bir açıdan tamamlayan ve belki de bazı ülkelerin resmî törenle TV’de yayınladığı büyük araçlar üzerinde taşıdıkları füzeleyle gövde gösterisi yaptığı silahlarını andıran ağır ok tiplerinin proto-tipine ise Başkurtların “Küsekbey Destanı”nda Karağölömbet’in okunu beş öküzün çekebilmesini örnek vermek mümkündür (Ergun vd. 2000: 291). Bu mitolojik tahayyülün günümüzde teknolojiye dönüştürülmesi ise üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur.

Ok Yağdıran Altın Yaylar

Yay ve okun birlikteliği hatta ikisinin bazen tek silah görüntüsü vermesi onun Türk destanlarında oktan sonra en çok karşılaşılan silah türü olmasını sağlamıştır. Geleneksel bir silah olan ve belki de yaylı silahların ilk proto-tipini oluşturan yay Türk tarihinde hâkimiyetin sembolüdür. Bu durum Oğuz Han’ın, altın yayı çocuklarına vermesiyle, Kırgızların menşe efsanesinde ise güneş ışığıyla ilişkilendirilmiştir, zira yay gök kubbe-yi temsil eden bir semboldür (Ögel 1993: 142). Türk mitolojisinde kadın-ana rahmini de sembolize (Beydili 2004: 442) eden yayın, Türk destanlarında olağanüstü bir öge olarak ortaya çıkışı ise yine epitetler üzerinden gerçekleşmektedir.

Bu silah, özellikle okların uzağa fırlatılması ve seri kullanılmasından ötürü “arbelet”in gelişmesine ilham olmuştur. Nitekim epik destanlarımızda ok yağmuru yağdıran olağanüstü yayların daha sonra geliştirilen “arbelet” olması kuvvetle muhtemeldir. Mesela Kazakların “Süyiniş Destanı”nda Süyiniş’in yayı okları yağmur gibi yağdırır (Serginbayev 2007: 451). Savaş stratejisi bağlamında önemli bir araç olması ve okları uzağa fırlatması yayın destanlarda farklı isim ve mitolojik özelliklerle anlatılmasına neden olmuştur. Destanlarda özellikle başkahramanların yayları ağırlıklarıyla dikkati çekmekte ve kendisinden başkası kaldıramamakta veya kullanamamaktadır. Örneğin Bamsı Beyrek’in yayını kullanmak isteyen Yalancı oğlu Yartacuk yayı çekememektedir (Ergun 1964: 41). Bamsı Beyrek ile aynı kökene sahip olduğu söylenen “Alıp Manaş”, “Alpamıs”, “Alpamışa” (Jirmunskiy 2011: 161) gibi destanlarda da benzer sahnelerle karşılaşılır. Mesela Başkurtların “Alpamışa Destanı”nda kahramanın, kendisinden başka kimse- nin çekemediği iki kulaç uzunluğunda boynuz yayı vardır (Ergun vd. 2000: 256).

Destanlarda yayların renk ve kullanılan malzemeye göre de isim aldığı görülmektedir. Bu tip yaylara ise şu örnekleri vermek mümkündür: Kazakların “Nuradın Destanı”nda Nuradın insanoğlunun kaldıramadığı boz yayını eyerinin kaşına asar (Serginbayev 2007: 189). Kazakların “Kargaboylu Kaztuvgan Destanı”nda Kaztuvgan on iki tutam kurşunı yayını eyerine asar (Serginbayev 2007: 921). Kazakların “Köroğlu ile Bezergen Destanı”nda kırk yiğidin hepsi altın yaylıdır (Arıkan 1999: 616). Türkmenlerin Köroğlu destanında kahraman yakuttan, gümüşten, altından, mercandan yapılmış bir yayın sahibidir (Bars 2008: 175). Bütün bu örneklerle bakıldığında zaman yayın Türk kültü-

ründe yaygın bir silah olmasından ötürü epitetlerle zenginleştirilerek, Türk destanlarına yansdığı ve çoğu zaman fantastik şekillerde tahayyül edildiği anlaşılmaktadır.

Ruh Taşıyan İyeli Kılıçlar

Türk dünyası epik destanlarında ok ve yaydan sonra en çok karşılaşılan silah türü kılıçtır. Zira savaşlarda ok ve yaydan sonra kılıç, kalkan gibi yakın mesafe dövüş aletleri kullanılmıştır. Eski Türklerde kılıç hem kutsal hem de savaş ruhunun sembolü sayılmış ve saygı duyulan ruhlardan birinin adını (Beydili 2004: 311) taşımıştır. Emel Esin, Hsiung-nuların kılıç şeklinde bir savaş tanrısının (Esin 2001: 112) bulunduğunu söylemektedir. Türk destanlarında ise epitetlerle betimlenen muhtelif isim ve olağanüstü özelliklere sahip elmasan eğeli kılıçlara çok farklı kılıçlar vardır. Örneğin “Kubıkul Destanı”nda kahraman, taşı kesen bir elmas kılıçla ejderhanın başını keser (Arıkan 2007: 107) zira ejderhayı ancak bu silah öldürebilir. Bu tür kılıçlar başka milletlerin destanlarında da vardır ancak bunların Türk destanlarında çok yoğun kullanıldığını belirtmek gerekir.

Başkurtların “Ural Batır Destanı”nda Ural’ın babası, ona dedesinin kıvılcım saçan elmas kılıcını verir (Ergun vd. 2000: 74). Yine Başkurtların “Ak buzat Destanı”nda Hevben elmas kılıcı göle vurunca göl ikiye bölünür (Ergun vd. 2000: 161). Karakalpakların “Kırk Kız Destanı”nda Gülayım, beline elmas kılıcı bağlayıp kırk kızıyla Kalmukların hanı Surtayşa’ya karşı çıkar (Uygur 2007: 235). Tatarların “Kuzı Kürpeç Bilen Bayansılı Destanı”nda ise Kuzı, elmas kılıcıyla ormanı kesip kendine yol açar, ala dağı da bununla parçalar (Urmançı 2007b: 35). Kazakların “Barak Batır Destanı”nda Barak Batır, babası Serke’den kendisine miras kalan altın saplı çelik elmas kılıcı dağa vurunca kılıç taşı kesmektedir (Karaca 2007: 45). Kırgızların “Manas Destanı”nda Manas’ın elinde her an düşmana vurmak için bekleyen elli eğeli som balkadan kılıcı bulunmaktadır (Yıldız 1995: 364). Saf altın manasına gelen “som” kelimesi altın kılıç anlamını haizdir. Yani elmas kılıçlar yanı sıra altın kılıçlar da destanlara yansmıştır.

Esasında kılıçların sapları da ayırt edici bir özellik taşır. Örneğin Kırgızların “Kozuke ve Bayan Destanı”nda Kozuke’nin annesi, ona babasının Ak Göl’ün öteki sahiline altın saplı çelik kılıç sakladığını söyler (Akmataliyev vd. 2007a: 151). Aynı destanın Başkurtlardaki versiyonu “Kuzıyürpes Destanı”nda ise kahraman babasının mezarına gümüş saplı bir kılıç koyar (Ergun vd. 2000: 400). Türk destanlarında çelik, elmas, pulat vb. gibi keskin vasıflı kılıçlar bir yandan gerçeğe dayalı bilgiyi aktarırken öte yandan kılıçlara ait mitolojik özellikler yoğun hayalî unsurlar içeren epitetler aracılığıyla betimlenmektedir. Bu bağlamda dünya folklor mirasında karşılaştığımız olağanüstü kılıçların Türk epik destanlarında da sıkça işlendiği görülmektedir. Özellikle kahramanın veya karşıt kahramanın ruhlarının saklı olduğu mitolojik kılıçlar oldukça dikkat çekicidir.

Orta dönem Türk edebiyatında kayda geçmiş en önemli eserlerden biri olan “Dede Korkut Kitabı”nda bunun örneklerini görmekteyiz. Mesela “Basat’ın Tepegözü Öldürdüğü Boy”da Tepegöz’ün kılıcı sıra dışıdır, çünkü Basat sadece bu kılıçla Tepegöz’ün başını kesebilmektedir (Ergin 1964: 92). Sadece keskinlik açısından değil aynı zamanda sahibinin ruhunu kendisinde taşıdığı için de Tepegöz bu kılıçla öldürülebilmektedir. Bunun başka misallerini farklı Türk boylarına ait epik destanlarda da görüyoruz. Mesela Orak ve Mamay’ı yalnız kendi kılıçları kesebilmektedir. Bu yüzden Mamay’ın karısı, sırrı öğrendikten sonra Orak’ı hileyle öldürtebilir (Serginbayev 2007: 293). Kazakların “Kulamergen-Joyamergen Destanı”nda Kulamergen kılıcının kınında olağanüstü hançer saklar ve eşine bunu söylemez zira bunda kahramanın gücü veya ruhu saklıdır (Arıkan 2007: 343). Yine Tatarların “Büz Yiğit Destanı”nda Büz Yiğit’i sadece tabanı altındaki

elmas kılıcı öldürebilmektedir (Urmançı 2007b: 397). Bu örnekler, Türk destanlarında sahibine has iyeli kılıçların varlığını göstermektedir.

Türk dünyası epik destanlarında kılıçların özel isimlerinin olduğu da vakidir. Örneğin Kazakların “Parpariya Destanı”nda kahramanın Ak beren adlı kılıcı vardır (Serginbayev 2007: 101). Özel bir ismi olan bu silahın aynı zamanda bir kılıç türü olduğu anlaşılmaktadır. Gene, Kazakların “Alankay Batır Destanı”nda Alankay’ın Aksemser kılıcı kınından kendiliğinden çıkıp Alankay’a kötü şeyler olacağını haber verir (Bayram 2004: 148). Sahibine haber veren ve kendisi kınından çıkan akıllı kılıca benzer bir silahın şimdilik üretildiği görülmemiştir ancak böyle mitolojik bir silah Türk destanlarında tahayyül edilmiştir. Bu mitolojik tasavvur ise silahın önüne veya arkasına eklenen epitetlerle aktarılmıştır. Türk destanlarında sıra dışı başka epitelere sahip kılıçlar da mevcuttur. Örneğin Tatarların “Edige Destanı”nda Edigey’in kılıcı gece parlak od olur, gündüz parlak su olur ve ejderha gibi nefes alıp verir (Sulti 1998: 126). Bu örnekte eski düşünceden kaynaklı canlı bir varlığın özellikleri görülmektedir. Büyük ihtimalle burada kahraman ve silahının özdeşliği geleneksel kültüre dayanmakta ve animizm düşüncesinden kaynaklanmaktadır.

Kırgızların “Seytek Destanı”nda ise göktaşından olan Altı kurç adlı kılıç, Manas zamanında Mediyen çölüne gökten düşmüştür (Subaşı 1995: 55). Doğada çok ender bulunan göktaşından yapılmış kılıcın bir taraftan sağlamlığı dile getirilirken, öte yandan onun göksel varlıklarla ilişkisi kurularak mitolojik yönü vurgulanmaktadır. Karaçay-Malkarların “Debet Destanı”nda Nartların aksakallıları, Debet’ten dağ kanyonundan daha uzun, kızak yolundan daha geniş bir kılıç yapmalarını isterler (Tavkul 2004: 27). Destanlarımızda bu tarz olağanüstü uzunluğa sahip başka kılıçlar da vardır. Örneğin Tatarların “Çora Batır Destanı”nda Kazan hanının kızı Sarı Hanım, Çora’ya kırk arşın uzak yerden kesen bir kılıç verir (Urmançı 2007a: 375) veya Çora Batır’ın Karasu Bazar varyantında Çıgalı Hanım’ın Çora’ya verdiği kılıç sekiz büklüm olup küçücük bir şekle girmektedir (Selimova 2002: 179). Tatarların “Ak Köböç Destanı”nda ise başkahramanın kılıcı yetmiş yedi ve altmış altı baltadan yapılmıştır (Urmançı 2007a: 289). Uzayan kılıç tasavvurunun fantastik filmlerde uzayıp kısalan lazer kılıçlar şeklinde karşımıza çıkması bu anlamda manidardır. Bize göre bu husus, Türk mitolojik sistemindeki tahayyül gücünün genişliğini göstermekle beraber silahların realiteden mite, mitten teknolojiye dönüştüğünün işaretlerini de taşımaktadır.

Altın Kalkanlar

Tıpkı ok ve yay gibi, kılıç ile kalkan da sanki tek silahmış görüntüsü verir. Bundan ötürü Türk destanlarında bu iki nesnenin bir kalıp hâlinde kullanıldığı görülmektedir. Ancak saldırı silahı olan kılıç büyük ihtimalle savunma aracı olan kalkandan daha eski olup, her halükârda bunlar aynı dönemde ortaya çıkmamıştır. Eski Türk mitolojisinde ise kalkanla ilgili bilgiler çok azdır. Bu anlamda bazı ayinlerde katılımcıların elinde kalkan tuttuğu (Esin 2001: 96, 108) veya hükümdarın eline aldığı kalkanla kötü ruhları parçaladığı (Esin 2001: 174) dile getirilmiştir. Bu manada, Türk dünyası epik destanlarında kalkanlar hem nicelik açısından azdır hem de aynı kalıp ifadelerle karşımıza çıkmaktadır. Mesela Kırgızların “Er Koşoy Destanı”nda Kırgız bahadırları kılıç-kalkanlarını kapıp (Tekalan 2002: 12) düşmana saldırır. Koşoy düşmanla savaşmaya giderken kalkanını omuzuna asar (Tekalan 2002: 105). Kalkanların altın olanları da vardır. Örneğin Karakalpakların “Kırk Kız Destanı”nda Altınay altın kalkanını omzunda taşır (Uygur 2007: 393). Neticede Türk dünyası epik destanlarında kalkanla ilgili çok sayıda benzer örneklerin kalıplaşmış şekilde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Dokuz Batman Ağırlığındaki Gürzler

Farsça kökenli gürz ile Arapça kökenli debbus kelimeleri gürz ve topuz şeklinde Türk diline geçmiş ve bir manada Türkçeleşmiş birer teknik terimdir. Bu teknik terimin ise eski silah aletlerinden biri için kullanıldığı ve bu silahın zamanla geliştirildiği varsayılabilir. Destanlarda gürz için fiziksel epitetlerin öne çıktığı ve “Dede Korkut Kitabı”nda gürzün şeşper (altı kanatlı) olarak ifade edildiği görülmektedir. Nitekim Türk epik destanlarında topun etrafındaki sivri dişli bu kanatlar gürzün dış özelliklerini ortaya koyacak şekilde ifade edilmiştir. Türk kozmolojisinde ise Umay’ın topuzlu (gürz) güzel bir kadın olarak tasavvur edildiği (Esin 2001: 60) belirtilmiştir.

Türk destanlarında gürz diğer silahlara oranla çok öne çıkmaz. Bununla birlikte gürzün kanatları yanı sıra ağırlığı destanlara konu olmuş ve genelde bu iki özellik birlikte kullanılmıştır. Mesela Tatarların “Edigey Destanı”nda Er Kaplan’ın dokuz batman, dokuz dişli katı gürzü vardır (Sulti 1998: 120). Kırgızların “Er Eşim Destanı”nda Er Eşim sapladığı yerde büyük yara açan topuza (Akmataliyev vd. 2007: 85) sahiptir. Başkurtların “Kuzıykürpes Destanı”nda Dev adlı karakter olağanüstü topuzunu kaldırıp Karabay’a savurur, fakat gürz ona değil atına çarpar ve atı ortadan ikiye böler (Ergun vd. 2000: 389). Kırgızların “Manas Destanı”nda Çinli Dan-dan isimli pehlivanın kazan kadar büyük bir gürzü (Akmataliyev vd. 2007b: 349) vardır. “Kazılık Koca Oğlu Yigenek Boyu”nda Arşunoğlu Direk, gürzüyle bir vuruşta Kazılık Koca’yı yere yıgar (Ergin 1964: 81). Bu tarz örnekleri çoğaltmak mümkündür ancak genelde aynı şekilde ifade edilmektedir. Kısaca gürz Türk dünyası epik destanlarında geleneksel bir savaş silahı olarak yer alsada onun başka kültürlerden destanlarımıza aktarıldığı düşünülebilir.

Kurt Dilli Mızraklar

Türk destanlarında yer alan silahlardan bir diğeri de mızrak olup, bu kelimenin aslı Arapça menşeli mızraktır. Türkçesi kargı ve süngü olan bu silahın uzun bir sapı ve sivri bir demir ucu vardır. Mızraklar uzaktan fırlatıldığı için uzak savaş aleti olarak değerlendirilebilir. Yine de ok gibi pratik olmaması ve aynı zamanda ağır bir silah olması onu yakın dövüşte daha etkili hâle getirir. Türk kozmolojisinde kötü ruhları yok etmek için kullanılan (Esin 2001: 175) kargı (mızrak) aynı zamanda ölen kişi mezarına oturtularak gömülürken de eline tutturulmuştur (Esin 2001: 165). Kargının, Türk mitolojisinde en dikkat çeken tarafı ise Mangdaşire’nin Erlik’le mücadele ederken bu silahı (İnan 1986: 17) kullanmış olmasıdır.

Bu manada fiziksel epitetlerle tarif edilen mızrakların Türk dünyası epik destanlarında olağanüstü değil, realist çizgilerle kullandığı görülmektedir. Mızrak için kullanılan epitetlerin genelde onun uzunluk ve yapıldığı malzeme açısından destanlara yansıdığı görülmektedir. Örneğin, Tatarların “Edigey Destanı”nda Kıpçak Bey’in mızrağı seksen kulaçtır (Sulti 1998: 120). Kırgızların “Canıl Mırza Destanı”nda Canıl, tunçla kaplanmış mızrağını (Caynakova 2004: 137) eline alır. Kırgızların “Kozuke ve Bayan Destanı”nda Kozuke’nin annesi, ona babasının Ak Göl’ün öteki sahiline süslü mızrak sakladığını (Akmataliyev vd. 2007a: 151) söyler. Kazakların “Kökşe Batır Destanı”nda Kökşe Batır, saçaklı çelik mızrağıyla Kaynas’ı öldürür (Serginbayev 2007: 945). Kırgızların “Er Tabıldı Destanı”nda Tabıldı, kurt dilli kancalı olan mızrağını düşmana saplar (Namatov 2001: 189). Manas’ın da çift dilli, sırlı mızrağı vardır (Yıldız 1995: 364). Destanlardaki bu verilere bakınca mızrağın oka göre çok sade kaldığı ve ona dair mitolojik öğelerin az olduğu dikkati çekmektedir.

Hilâl Şekilli Baltalar (Aybalta)

Genel anlamda baltanın eşanlamlısı olarak Türkçeye geçen Farsça kökenli nacak kelimesi aslında bu silahın küçük bir tipini karşılamaktadır. Onun için savaşlarda balta

hem uzak hem yakın dövüş aletlerinden sayılabilir. Ahmet Karadoğan, konuyla ilgili çok farklı bilim adamlarının görüşlerini özetlediği makalesinde Eski Uygur metinlerinden itibaren Türk dilinde görülen baltanın köken olarak Moğolca, Asurca ve Akadça gibi dillere (Karadoğan 2013: 6) dayandırıldığını belirtmektedir. Türk mitolojisinde genç alplar, gök tanrısını eğlendirmek için ellerinde baltayla dans etmekte (Esin 2001: 108), şamanlar okuduğu efsunlarda “baltalı kara sakalım” (İnan 1986: 143) ifadesini kullanmaktadır. Türk dünyası epik destanlarında ise çok yaygın olarak aybalta adı geçmekte ama hilâl şeklinde olan bu silah epitetsiz kullanılmakta, yine de olağanüstü işlevleri sayesinde mitolojik bir özellik kazanmaktadır. Örneğin Kırgızların “Er Koşoy Destanı”nda yiğit Karaçoro Kırgızları toplayıp aybaltalarını hazırlamalarını söyler (Tekalan 2002: 12). Yine aynı destanda Kırgızlar Çinlilerle savaşırken Alıbay, Köbök ve Ak Balban aybaltalarını kullanırlar (Tekalan 2002: 100). Kırgızların “Er Eşim Destanı”nda ise Er Eşim sade baltasıyla tek vuruşta şehir kapısını paramparça eder (Akmataliyev vd. 2007a: 89). Boston’un aybaltası ise keskin çelikten yapılmıştır (Akmataliyev vd. 2009: 61). Aybalta’nın destanlarda yaygın ve tek tip bir silah olarak kullanılması onun da Türk kültür hayatında önemli bir silah olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Türk dünyası epik destanları zengin bir içerik ve derin bir kültürel yapıya sahiptir. Epik destanlar, bu yönüyle Türk kültürü ve edebiyatının mühim bir şubesini teşkil etmektedir. Türk destanlarında tasvir edilen silahlar önemlidir ancak silahların, tarihteki gibi sade hâliyle destanlara yansımadağı, aksine geniş bir tahayyül sonucu mübalağalı bir şekilde mitolojik unsurlarla destanlarda aktarıldığı gözlenmektedir. Yani silahlara ait olağanüstü özelliklerin epitelere yansıdığı görülmektedir. Makalede değerlendirdiğimiz yedi silah içerisinde özellikle ok, yay ve kılıçla ilgili çok fazla örneğin bulunması ve bunların epitelere aracılığıyla olağanüstü vasıflarla bezenmesi dikkat çekicidir.

Bazı araştırmacılar, Türklere ait ok ve yayların ayrıntılı tasvirlerinin, yapısal özelliklerinin ve üretim tekniklerinin, usta-çırak ilişkisi içerisinde aktarılan ve düşman eline geçmemesi gereken askerî sırlar (Temizkan vd. 2015: 16) olduğunu ve bunların kaynaklarda yer almadığını belirtmiştir. Bununla birlikte asırlar boyunca şifahi olarak icra edilen Türk destanlarında silahlar sıklıkla betimlenmiştir. Yine de bunların gerek yapılış biçimleri açıklanmadığı gerekse kendi terminolojisiyle anlatıldığı için Türkler arasında bir sır olarak kaldığı dile getirilebilir.

Şunu da ifade etmek gerekir ki bu araştırmada incelenen silah türlerine ait örneklerin çok daha fazlası Türk dünyası epik destanlarında mevcuttur. Ancak bu konu, bir makalenin sınırını aşacağı için bazı örnekler üzerinde durulmuştur. Bu örneklerde bile tarihteki basit bir silaha epitelere vasıtasıyla nasıl olağanüstü özellikler eklendiği görülmektedir. Dahası, sadece bir hayalden ibaret olduğu sanılan bu silahların günümüzde gelişmiş devletler tarafından hayata geçirilmesi dikkat çekicidir. Nitekim “gözleri olan ok” tasarımının bugün “güdümlü füze”ye, “ok yağdıran yay” tasavvurunun “makineli tüfek”e dönüşmesi mitolojinin realist boyutuna işaret etmektedir.

O hâlde, Türk destanlarındaki olağanüstü silahlar sadece Türk kültür, edebiyat ve sanat tarihi bakımından değil, aynı zamanda silah teknolojisi açısından da bir değere sahiptir. Bu bağlamda Türk destanlarında tespit edilen olağanüstü silah türlerinin epitelere gizlenen teknik özelliklerinden hareketle onların yeniden modern üretimini ve inşasını gerçekleştirmek mümkündür. Meseleye bu açıdan bakınca, Türk destanlarında abartılı özelliklerle aktarılan olağanüstü silahların disiplinler arası araştırmalarla çeşitli açılardan yeniden incelenmesi, değerlendirilmesi ve işlevsel hâle getirilmesi kanaatimizce büyük bir önemi haizdir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Makalede kullanılan malzeme, “Kitab-ı Dedem Korkut” ile Kırgız, Kazak, Türkmen, Başkurt, Tatar, Karakalpak, Karaçay-Malkar, Kırım-Tatar vb. gibi birçok Türk boyunun destanlarını kapsamaktadır.
2. Türk tarihinde bunların haricinde çok farklı ve çok sayıda silahlar mevcuttur. Türk kültür tarihini inceleyen kitaplarda bunlar hakkında bilgi verilmektedir. Ancak bu makalede silah türleri destanlardaki bazı örneklerle sınırlandırıldığı için Türk kültüründe yalnızca ilgili silahların tarihsel gelişimine kısaca dikkat çekilmiştir.

KAYNAKÇA

- Ahmedov, Sabuhi-Ağayev, Y. “Kitab-i Dede Korkut Destanında Türk Savaşçıların Silahları”. *Tarih Bilinci* 2 (10). 2014: 26-33.
- Akmataliyev, Abdıldacan-Mukasoy, M.-Orozova, G. *Kırgız Destanları 2*. (Türkiye Türkçesine akt. Çaştegin Turgunbayer). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007a.
- Akmataliyev, Abdıldacan-Musayev, S. *Kırgız Destanları 6*. (Türkiye Türkçesine akt. Fikret Türkmen-Şurubu Uraimova). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007b.
- Akmataliyev, Abdıldacan-Kadırmambetova, A. *Kırgız Destanları 7*. (Türkiye Türkçesine akt. Naciye Yıldız). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Akyüz, Çiğdem. “Savaş Metafizigi ve Sembolik Silahlar Bağlamında Bağış Destanı”. *TÜBAR XLII*. Güz 2017: 27-44.
- Ankan, Metin. “Köroğlu'nun Kazak Varyantları”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, 1999.
- , “Türk Sözlü Kültür Geleneğinde Ayrıntılar-I: Beş Silah (Beş Sayısı)”. *I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildiri Kitabı*. (Ed. Fikret Türkmen-Gürer Gülsevin). C. I. Ankara: TİKA Lazer Ofset Matbaası, 2007: 147-151.
- , *Kazak Destanları 2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Bars, M. Emin. “Köroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah”. *Turkish Studies* 3 (2). 2008: 164-178.
- Bayram, Bülent. “Alankay Batır Destanı”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi, 2004.
- Beydili, Celal. *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük*. (Çev. Eren Ercan). Ankara: Yurt Kitap-Yayın, 2004.
- Bozkurt, Nebi. “Silah”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 37. Ankara: TDV Yayınları, 2009: 186-188.
- Caynakova, Aynek. *Canlı Mirza*. (Türkiye Türkçesine akt. Mehmet Aça). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Çelebi, Fatma. *Kırgız Destanları 5*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Durmuş, İlhami. *İskitler-Sakalar*. Ankara: Türk Silahlı Kuvvetleri Yayınları, 2008.
- Eralp, T. Nejat. *Tarih Boyunca Türk Toplumunda Silah Kavramı ve Osmanlı İmparatorluğunda Kullanılan Silahlar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1964.
- Ergun, Metin-İbrahimov, G. *Başkurt Halk Destanları*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 2000.
- Esin, Emel. *Türk Kozmolojisine Giriş*. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2001.
- Göksu, Erkan. “Türk Kültüründe Silah”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2004.
- Gölgeci, Meral. “Seytek/Külçoro'nun Semetey'e Rastlaması”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995.
- Hudyakov, Yuliy S. “Eski Türklere Silah”. (çev. Dildar Atmaca). *Türkler*. C. III. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002: 468-477.
- Jirmunskiy, V. M. *Türk Kahramanlık Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- İnan, Abdülkadir. *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1986.
- Karaca, Oktay S. *Kazak Destanları 3*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Karadoğan, Ahmet. “Balta Kelimesinin Kökenine Dair”. *Dil Dergisi* 159 (Ocak-Şubat-Mart) 2013: 5-11.
- Morina, İrfan. “Arnavut Epik Destanlarında Türkçe Silah Adları”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 1 (Ocak-Haziran/Balkan Özel Sayısı-I). 2012: 13-32.
- Namatov, Miran. “Kırgızların Küçük Destanı Er Tabıldı”. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi, 2001.
- Ögel, Bahaeddin. “Türk Kılıcının Menş ve Tekâmülü Hakkında”. *DTCF Dergisi* 6 (5). 1948: 431-460.
- , *Büyük Hun İmparatorluğu Tarihi-I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

- . *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1988.
- . *Türk Mitolojisi-I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1993.
- Selimova, Leniyara. “Çora Batır Destanının Kırım Tatar Varyantı Üzerine Bir İnceleme”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2002.
- Serginbayev, Murın Jırav. *Kazak Destanları 4*. (Türkiye Türkçesine Akt. Fikret Türkmen-Metin Arıkan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Subaşı, Asuman, “Seytek/Külçoro İle Ayçürök’ün Yakalanışı”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, 1995.
- Sulti, Rüstem. *Edigey*. Ankara: TÜRKSOY Yayınları, 1998.
- Tavkul, Ufuk. *Karaçay-Malkar Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- Tekalan, Humeyra N. “Er Koşoy Destanı”. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi, 2002.
- Temizkan, Abdullah-Çoban, R. E. “Dedem Korkut Kitabı’ndaki Silah Terminolojisi Üzerine Bir İnceleme”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 15 (2). 2015: 15-28.
- Urmançı, Fatih. *Tatar Destanları 1*. (Türkiye Türkçesine akt. Vedat Kartalcık-Caner Kerimoğlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007a.
- . *Tatar Destanları 2*. (Türkiye Türkçesine akt. Vedat Kartalcık-Caner Kerimoğlu). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007b.
- Useev, Nurdin. “Manas (Semetey) Destanı’nda Geçen Türk Kelimesi ve Kahraman-At-Silah Bütünlüğü”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* 6 (1). 2017: 52-64.
- Uygur, Ceyhun V. *Karakalpak Destanları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- Yücel, Ünsal. *Türk Okçuluğu*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 1999.
- Yıldız, Naciye. *Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995.